

Богдан Чума,
*Кандидат історичних наук, доцент,
Український католицький університет*

СУЧАСНА ІСТОРІОГРАФІЯ ГРОМАДЯНСЬКОЇ ВІЙНИ В ІСПАНІЇ (1936–1939) ТА ПЕРСПЕКТИВИ УКРАЇНСЬКИХ ДОСЛІДЖЕНЬ

Анотація. У статті проаналізовано сучасний стан історіографії Громадянської війни в Іспанії (1936–1939). Головний наголос зроблено на здобутках іспанських істориків та їх колег із Великої Британії і США. Виокремлено та синтезовано етапи розвитку, важливі напрямки досліджень, їх недоліки та перспективи майбутніх розвідок. Окремо розкрито українську складову вивчення цієї теми та розглянуто можливості її покращення через залучення різноманітних джерел, у тому числі архівних, і нових методів історіописання.

Ключові слова: Громадянська війна в Іспанії, історіографія, методологія, джерела.

Громадянська війна в Іспанії (1936–1939) була результатом складної конфігурації причин і передумов. Їх успішному вирішенню по завершенні конфлікту завадила категоричність позицій переможців і переможених, що, попри примирливу риторичку перших, виключала можливість пошуків компромісу. Відтак, передвоєнні суперечки, поглиблені братовбивчою боротьбою і повоєнними переслідуваннями й обмеженнями у правах, збереглися до нині, конвертувавшись труднощами в історичній пам'яті іспанців. Найкраще актуальність обраної теми підтверджують кількісні інформаційні показники: за різними підрахунками на тему Громадянської війни сьогодні опубліковано понад 20 тисяч книг, а узагальнений бібліографічний вказівник ще наприкінці минулого століття перевершив межу в 40 тисяч наукових публікацій; своєю чергою, пошукова система

Google (www.google.com.ua від 25 червня 2016 р.) на запит англійською мовою «civil war in Spain» пропонує приблизну кількість відповідей на 16 500 000 сторінках, іспанською «guerra civil de España» – на 16 100 000 сторінках, а подібний запит українською мовою («громадянська війна в Іспанії») – на 248 400 сторінках.

Попри вражаючу кількість публікацій, війна в Іспанії досі залишається однією з найбільш дискусійних і придатних тем для дослідження. Для розуміння розвитку і сучасного стану історіографії ми, найперше, звернемо увагу на найважливіші праці іспанських дослідників, яким сьогодні належить першість у вивченні вказаної теми, а також – на здобутки англосаксонських іспаністів (перекладені іспанською), що представляють наукові центри Великобританії та США. Згодом, перейдемо до можливих досліджень іспанської війни з української перспективи, як головної цілі нашої публікації.

Заявлена тема частково представлена у недавніх дослідженнях українських істориків Ольги Іваницької [1] та Майї Коннової [2], які особливу увагу звернули на вивчення радянської та сучасної російської історіографії. Окремі «українські» аспекти Громадянської війни та сучасних дискусій щодо її значення для історичної пам'яті іспанців розкрито у моїх недавніх публікаціях [3; 4; 5; 6; 7]. Серед численних іспаномовних публікацій на цю тему, згадаємо два синтезовані тексти, авторами яких є Х. М. Куенка Торібіо [8] і Х.А. Блянко Родрігес [9].

Громадянська війна в іспанській і англосаксонській історіографії

Перші тексти, присвячені іспанській війні, які можна було б умовно назвати історичними (хоч і писалися вони, переважно, політичними журналістами або ж свідками подій з пропагандистською метою) з'явилися під час активної фази конфлікту і заклали двополюсну парадигму його розуміння. Їх автори виразно ділилися на два табори за ідеологічною ознакою: «франкісти» (іспанці у своїй більшості), що відстоювали тезу «боротьби проти світового зла» – анархізму, комунізму, Москви і масонства, та «республіканці» (іспанська політична еміграція та прибічники лівих

ідеологій серед інших націй), які своїми публікаціями продовжували війну проти «фашистів». Вони, як правило, вирізнялися узагальнюючим, відверто політичним характером; популярними були біографії головних дійових осіб.

Хоча домінування цієї парадигми припало на 1940-і – першу половину 1960-х років, її приклади залишалися доволі поширеними до початку 1980-х років і, в окремих випадках, зберігаються до сьогодні. Базовим елементом цієї традиції є виклад подій через протиставлення «двох Іспаній»: «ліберальної (або ж соціалістичної чи комуністичної), прогресивної та світської» і «традиційної, консервативної й католицької».

Важливим кроком до об'єктивізації досліджень Громадянської війни в Іспанії став розвиток «ліберальної школи» в англomовній історіографії кінця 50–70-х років ХХ ст. Із неї вийшли такі автори як Джеральд Бренан, Габріел Джексон, Раймон Кар, Джеймс Клаф, Стенлі Пейн, Пол Престон, Герберт Саусворт, Х'ю Томас та інші. Їхні праці були першими, власне науковими дослідженнями, в яких недолік ідеологізації певним чином обмежувався теоретичними і методологічними прийомами академічної історії.

Найважливішим внеском цих авторів було представлення – вперше на науковому рівні – історії «переможених»: політичних партій і рухів, профспілкових організацій, окремих діячів лівого спрямування. Вони також перекладалися іспанською і публікувалися в «лібералізованій» Іспанії (після 1957 р.) і, таким чином, підштовхнули розвиток іспанської історіографії до відповідного академічного рівня об'єктивності. Перше «наукове» дослідження такого штибу в Іспанії (гостро розкритиковане англomовними науковцями) з'явилося у 1969 р., коли «офіційний історик» франкістського режиму Рікардо де ля С'єрва (1926–2015) опублікував свою «Історію іспанської громадянської війни» [10].

Головним недоліком «ліберальної школи» було все-ще виразне політичне звучання: обґрунтування кращої, прогресивнішої, ідеології – ліберальної демократії. В іспанському випадку це привело до песимістичного сприйняття історії, побудованої на концепті «краху»: модернізація ХІХ ст.

зазнала краху з поразкою у війні зі США 1898 р., а перших десятиліть ХХ – з початком громадянської війни 1936 р. [8, р. 751]. Добрим прикладом цього стала одна з перших книг англійського історика П. Престона під промовистою назвою «Руйнування демократії в Іспанії» (1978), цього ж року опублікована іспанською мовою [11].

Дана історіографія також залишалася поверховою, позаяк їй бракувало первинних джерел, більшість із яких були закритими для дослідників.

Ситуація почала змінюватися після смерті Ф. Франко й успішного «переходу» до демократії (1975–1978). У цей час в Іспанії з'явилися праці, автори яких намагалися оновити загальний аналіз, послуговуючись більш науковими підходами. Так постали «справді історичні дослідження, відповідно до основоположних вимог сучасної історіографії» [12, р. 39]. Цьому також сприяло поступове відкриття для наукових досліджень практично всіх архівів (1982), що містили раніше «закриті» документи з історії Другої республіки (1931–1936), Громадянської війни (1936–1939) і Франкістської диктатури (1939–1975).

Серед переліку нових книг про Громадянську війну першими використали нові джерела автори публікацій науково-популярного спрямування, присвячені таким «гострим» темам, як втручання у війну тоталітарних держав [13] чи доля «іспанського золота» вивезеного в СРСР [14], що розвінчували створені учасниками конфлікту міфи. Щодо академічних досліджень, то більшість із них упродовж кінця 1970 – 1980-х років відверто тяжіли до «традиційної» політичної історії, що, певною мірою, пояснювалося необхідністю переоцінити історіографічні судження попередніх десятиліть. Вони переважно закривали «білі плями» – присвячувалися «лівим» партіям і рухам, що відобразилося на браку критичності та привело до своєрідного «перекоосу» іспанської історіографії того часу на користь «переможених». Назви цих публікацій говорять самі за себе: «Марксизм і каталанізм» [15], «Історія Загального союзу праці» [16], «Історія Комуністичної партії Іспанії» [17] та багато інших.

Ще однією помітною тенденцією історіографії 1980-х років було обґрунтування «старих» здобутків новими (архівними) фактами, що в багатьох випадках обмежувалося цілеспрямованим добиранням джерел під старі концепції. Значною мірою, на цій основі з'явилися оновлені синтетичні праці, що писалися до 50-ї річниці війни (але передруковуються і залишаються популярними до наших днів) іспанськими [18; 19], англійськими [20], північноамериканськими [21] і французькими [22] авторами, які розпочали свої академічні кар'єри у 1960–1970-х роках.

Загалом, характеризуючи західну історіографію 1980-х років, дослідники виділяють наступні спільні риси: велика кількісна перевага порівняно з іншими темами (включно з численною публіцистикою); методологічний консерватизм (за окремими винятками, це «традиційна» історіографія); переважання тем із політичної, військової та дипломатичної історії; зосередження на історії «репресій»; політична заангажованість, вибудована на перевагах нової – демократичної Іспанії; наголошення на дихотомії «Друга республіка-Громадянська війна» (прогрес-регрес), як двох відмінних проектів розвитку країни; «пакт забуття» – у війні та репресіях однаково винні дві сторони, тому задля «національного примирення» історики повинні уникати/згладжувати болючі сторінки національної пам'яті [8, р. 760].

Однак упродовж того десятиліття в самій Іспанії не бракувало голосів «нових» істориків, які закликали розширити методологію дослідження шляхом «другого розриву» в іспанській історіографії, що мав означати відхід від традиційної політичної історії [23]. З цього ж приводу знаний іспанський історик Громадянської війни Хуліо Арóстегі стверджував: «Це правда, що про іспанську війну сказано дуже багато; але, на жаль, більшості сказаного бракує того суттєвого фундаменту, який у соціальній науці міг би вважатися прийнятним...» [24, р. 11].

Однак історіографія 1990-х років – 60-ї річниці війни – значною мірою розвивала здобутки попереднього десятиліття. Її зовнішньою відмінністю,

котра кидається в очі найперше, стала локальна історія, що сприяла не лише кількісному зростанню досліджень, а й якісному збільшенню джерел і методик. Другою «якісною» ознакою того часу була «відмова» частини дослідників (суттєво меншої частини) від «пакту мовчання» і намагання переоцінити конфлікт минулого, що, досить часто, приводило до пов'язання історії з теперішнім і критикою офіційної політики пам'яті [5, с. 75–76]. Навіть поверховий огляд подібних історичних публікацій, наводить на думку про новий тип політизації досліджень Громадянської війни, що упродовж першого десятиліття нашого століття (70-ї річниці війни) використовувалися і використовуються як елемент політичної пропаганди. Окрім згаданої вище «лівої» критики, вкажемо також на певне зростання «неофранкістської» історіографії [25; 26].

У ХХІ ст. історіографія Громадянської війни ввійшла під академічним домінування «старої» генерації та їх учнів (Сантос Хуліа, Бартоломе Беннасар, Рафаель Крус, Хелен Грехам) та публіцистичний диктат «нових» лівих ревізіоністів. Цей новий виток політизації, що втягував у політичні (публіцистичні) дебати академічних істориків, створив відчуття циклічної повторюваності (повернення до «ліберальної школи» та іспанських 1980-х) або ж «застою» в історичних дослідженнях. А це поставило чимало авторів перед необхідністю переглянути власні погляди, розширюючи джерельні та методологічні перспективи досліджень. Політизація історії також відкрила нову складову студій: дослідження з історичної пам'яті іспанців – дискурсивних практик щодо Громадянської війни та Франкістської диктатури, одним із прикладів яких була попередня історіографія. Одними з перших у цій галузі заявили про себе Пальома Агіляр Фернандес [27] і Альберто Рейг Тапія [28].

На межі століть посилилися голоси на користь концепції багатогранності історичних подій. Найперше, її прихильники відмовилися від спрощеної схеми «двох Іспаній», доповнивши її «третьою»: до «лівої» та «правої» додавалася «центристська Іспанія» [29, 30]. Водночас,

акцентувалася увага на величезній різноманітності проблем, що проявлялися в багатоманітності причин і проявів Громадянської війни: надмірній фрагментації іспанського суспільства того часу [31] розумінні війни як сукупності «багатьох воєн» (не лише політичних, а соціальних, регіональних, національних) [32; 33]; значній частці регіональних проблем, які не завжди повторювали загальноіспанські [34]; різноманітні соціальних конфліктів і соціальної історії, загалом (у тому числі жіночої історії) [35; 36; 37].

Таким чином відбувся перегляд історії Громадянської війни, що на сьогодні лише привідкрив двері для досліджень нового типу. Мабуть, найкраще недоліки сучасної історіографії та її перспективи розкрив Хосе Луїс Ледесма [38]. До недоліків він записав досі невивчені теми, так звані «мертві кути», Громадянської війни; брак глибоко теоретичних та інтерпретаційних праць, порівняльних студій, публікацій окремих документів; нерівномірне акцентування жорстокості «повстанців» і «республіканців» (на «користь» перших); невиправдане пояснення зловживань республіканців як «захисту», а не спонтанності. Натомість до перспектив дальшого дослідження війни Х. Л. Ледесма зарахував наступні проблеми: участь місцевого населення у репресіях; репресивні механізми, що не передбачали фізичного знищення; процес розрахунку («економізації») насильства; дослідження республіканського запілля; пом'якшення (зменшення контрастів) розуміння «репресій» та їх поширення на інші практики впливу; оплачені точки зору; питання «тотальної війни», «воєнної культури» та їх соціальних функцій; залучення методик політології, соціології, антропології, психології та інших соціальних наук; процес соціального конструювання дійсності (уявлення, символи, ідентичності) як джерела насильства; співвідношення між насильством і його політичним та правовим розумінням учасниками війни; різноманітні форми соціальної взаємодії; долі «звичайних людей» (хто стріляв, хто наказував, хто відмовлявся).

Відповідей на поставлені завдання не довелося чекати довго. Однією з найкращих вважаємо дослідження молодого британського історика Джеймса Метьюса «Солдати мимоволі. Насильне рекрутування під час Громадянської війни» [39], високо оцінене такими «класиками» як П. Престон і С. Пейн. Дослідження Дж. Метьюса пропонує нове уявлення про «третю Іспанію»: рекрутів, яких обидві сторони були змушені «насильно» мобілізувати, швидко вичерпавши ресурси добровольців. Як написав сам автор: «...Громадянська війна була також конфліктом, в якому мільйони іспанців, які ніколи не були добровольцями, упродовж трьох років воювали між собою, а зобов'язання вбивати від імені певної ідеології нав'язувалося багатьом солдатам. Історія цих людей, приневолених воювати, проливає чимало світла на природу війни і стратегії виживання, що використовувалися тими, хто опинився, мимоволі, серед хаотичного вибуху конфлікту» [39, р. 27].

Як бачимо, суттєві зміни в історіографії Громадянської війни, загалом, вписуються у ширший контекст поступу західного історіописання, в якому відбувся якісний перехід від «традиційної» до «нової» історії. Особливістю даної теми було відставання (у межах 20 років) у використанні нових методик, порівняно з представленням інших тем у французькому, англійському чи північноамериканському історичних наративах. Його пояснення знаходимо не лише у штучних обмеженнях франкістської диктатури, але й у політичній привабливості вказаної теми, що досі використовується у позаакадемічних цілях. Із цього огляду досвід вивчення іспанської війни видається цікавим для перенесення на українські реалії. Тут ми знайдемо багато спільного з нашим конфліктним минулим, а запропоновані Х.Л. Ледесмою перспективні напрямки дослідження виглядають придатними для його дослідження. Однак українські перспективи існують також у безпосередньому вивченні Громадянської війни в Іспанії, про що йтиметься далі.

Українські перспективи вивчення іспанської війни

За умови тривалого доступу до іспанських архівів і використання найновіших методик, українські дослідники могли б докласти до пошуку відповідей на поставлені Х.Л. Ледесмою запитання. Проте ми маємо унікальну можливість долучитися до вивчення однієї з найактуальніших тем новітньої історії Європи, не докладаючи стількох зусиль. Її вихідною умовою є саме сприйняття іспанського конфлікту як громадянської війни, котру розуміємо як військово-політичний конфлікт усередині однієї країни, зумовлений конфронтацією двох непримиренних політичних таборів, із надзвичайною здатністю інтернаціоналізуватися, тобто поширюватися на інші народи й держави, яким не чужа проблема цього політичного протиборства [3, с. 38]. Це спонукає надавати перевагу тим українцям або жителям земель, які сьогодні належать до Української держави, що були сучасниками іспанської війни і мали можливість отримувати різнобічну інформацію та, більш-менш вільно, покидати місця свого проживання: східна Галичина і Волинь у складі Польщі, Закарпаття у складі Чехословаччини, Буковина у складі Румунії, українська діаспора в обох Америках або трудова еміграція в Західній Європі. Завдяки цьому вони долучалися до війни як безпосередні учасники (добровольці), активісти на місцях (жертводавці й учасники акцій на підтримку) або реципієнти відповідної інформації (від газетних публікацій до пліток). Дана тема також зберігає цікавість для територій Української РСР, особливо зважаючи на потребу кардинального переосмислення відповідних напрацювань у радянський період і залучення нових джерел.

У випадку пасивної участі перед нами велика цілина практично неопрацьованої преси (інформаційні повідомлення й аналітичні статті, карти і карикатури), офіційних (найперше поліційних) та партійних документів і еґо-джерел, що дозволяють розкрити уявлення місцевого населення про Іспанію, взагалі, та Громадянську війну, зокрема. Для ілюстрації цих можливостей, нами, наприклад, було спеціально опрацьовано публікації тижневика «Громадський Голос», що публікувався у Львові як офіційний

орган Української соціалістично-радикальної партії [6, р. 45–50], або ж проаналізовано сприйняття українськими газетами східної Галичини міжнаціональних відносин в Іспанії у період війни [7].

У випадку дослідження українських добровольців в Іспанії й активної підтримки воюючих сторін вже існує певна база, напрацьована у радянський час. Найперше, у цьому переліку потрібно згадати збірник документів, опублікований науковцями теперішнього Інституту українознавства ім. І. Крип'якевича НАН України під редакцією Юрія Сливки [40]. Цей збірник містить різноманітні документи – архівні та пресові – що висвітлюють різні сторони активної участі: акції солідарності та залучення добровольців. Звичайно, у 1988 р. оминати ідеологізації було не можливо, однак у вказаному виданні можна знайти чимало цікавих документів, а ще більше матеріалів досі залишаються недослідженими у відповідних архівах.

Менш якісними, але показовими для підтвердження перспективності запропонованої тематики, є наукові та науково-популярні публікації, присвячені участі українських добровольців у Громадянській війні. Первинною (якщо не враховувати польських видань) тут є стаття Федора Шевченка [41], що досі залишається єдиним джерелом для публіцистичних текстів на цю тему, автори яких хіба-що очищують її від ідеологічного наповнення радянської пропаганди [42; 43].

Обмеженість цих публікацій є не лише джерельною, а й методологічною. Тому перед сучасними українськими дослідниками залишаються два важливих завдання: розширити кількість залучених джерел і залучити нову інтерпретацію документів, наприклад, шукаючи відповідей на запитання Х. Л. Ледесми.

Для ілюстрації наведених можливостей, подамо кілька прикладів.

Одним із добровольців-українців в Іспанії був виходець із села Павелча Станіславського повіту (сьогодні с. Павлівка Тисменицького району Івано-Франківської області) Павло Іванович, який у 1928 р. виїхав на роботу до Франції, звідки перебрався до Іспанії. Історія перебування П. Івановича в

Іспанії розпочалася з чуток, зафіксованих польською поліцією в квітні 1937 р., та підтверджена відповідними доказами:

...за чутками, які ширяться в Павелчі, в Іспанії на боці уряду бореться Павло Іванович. (...) У 1936 році він написав з Франції до своєї дружини Софії... що їде на війну до Іспанії...

Дружина Івановича, Софія... кожного місяця отримує з Франції переказом 70 злотих, але ці гроші висилає їй якась фірма, а не Іванович [40, с. 126–127].

Водночас, сучасники, а тепер і дослідники, могли дізнатися про П. Івановича з офіційної «лівої» преси:

Йшли [українці на війну до Іспанії – Б.Ч.] з шахт Франції і Бельгії, прибували з-за океану, з Америки і Канади. Прибули аж ген з далекої Аргентини. (...) Вже в першій групі імені Врублевського... був український робітник з Франції Павло Іванович [40, с. 174–175].

Співставлення витягів із двох джерел дозволяє побачити різні відмінності у розумінні участі українців у Громадянській війні. Якщо брати до уваги лише останнє повідомлення, то отримаємо офіційну історію «товариша Івановича», але поліцейні звіти показують нам звичайну людину з буденними потребами (заробити гроші на утримання сім'ї). Відтак, відповідь на запитання, що підштовхнуло П. Івановича стати добровольцем уже не видається настільки очевидною.

Більш показовим є другий приклад – історія Михайла Литвина, командира Роти ім. Т. Шевенка в Інтернаціональних бригадах. Виходець із села Дубівці того ж повіту (сьогодні Галицький район Івано-Франківської області), М. Литвин у 1930 р. виїхав на роботу до Франції, а навесні 1937 р. вступив добровольцем до Інтернаціональних бригад; у 1938 р. обіймав посаду командира Роти ім. Т. Шевенка; загинув у вересні того ж року.

Незважаючи на посади і мотивацію самого Литвина, його родина в листі від червня 1938 року, також скопійованого поліцією, виразно задекларувала свою байдужість до справи «боротьби проти фашизму»:

...мати Марія... пише, що їй здається, що там, в Іспанії, не так вже й добре, бо вона тут читає в газетах, «жи ваша сторона упадає масово» /.../.

Дружина Розалія пише йому, що хотіла би купити собі будинок, але не має грошей. Назбирала собі коло 100 злотих, а будинок коштує 300. Просить його, щоб він там взяв позику, або щоб він постарався, щоб їй більше висилали грошей. Спочатку висилали їй 33 злотих, а тепер тільки 29 злотих [40, с. 254].

Подані витяги – лише мізерний приклад значного масиву різноманітних джерел, що по новому розкривають участь українців у Громадянській війні в Іспанії. Їх належне опрацювання буде доброю нагодою розширити наші знання з національної історії та подивитися на іспанський конфлікт зі ще однієї точки зору. А поєднання вказаних джерел із фактологічними і методологічним напрацюваннями сучасної західної історіографії відкриє для українських істориків нові можливості міжнародної співпраці.

Список використаних джерел та літератури

1. Іваницька О. П. Франкістська Іспанія. 1939 – 1975 рр.: історіографія / О. П. Іваницька. – Вінниця, 1996. – 160 с.
2. Коннова М. В. Громадянська війна в Іспанії (1936–1939 роки): історіографія / М. В. Коннова // Автореферат дисертації на здобуття наукового ступеня кандидата історичних наук. – Київ, 2004. – 20 с.
3. Чума Б. Алькасар: Воєнний міф 1936 року та його рецепція українцями Галичини / Б. П. Чума // Цитаделя: Львівський мілітарний альманах. Рік 2009. Частина 2 (2). – Львів: Астролябія, 2009. – С. 38–46.
4. Чума Б. Динаміка національної ідентичності сучасної Іспанії та її відображення в іспанській історіографії / Б. П. Чума // Наукові записки. Серія «Культурологія» (Проблеми культурної ідентичності: глобальний та локальний виміри. Матеріали міжнародної наукової конференції 23–24 квітня, Острог–2010). – Острог, 2010. – Вип. 5. – С. 78–90.

5. Чума Б. Іспанська «війна за історію»: політика, історіографія та шкільна освіта / Б. П. Чума // Україна модерна. Число 19: Як (не) писати підручники з історії. – Київ: Критика, 2012. – С. 63–88.
6. Chuma B. Memoria adulterada y olvidada: unos aspectos sobre la participación de los ucranianos de Halychyná en la Guerra Civil española (1936–1939) / B. Chuma // Actas del IV Congreso de Hispanistas de Ucrania. Lviv, 4 y 5 de octubre de 2013. – Kyiv, 2014. – P. 38–50.
7. Chuma B. Perdidos entre los nacionalismos: la cuestión nacional de España durante la Guerra Civil desde la perspectiva de la prensa política ucraniana de Halychyna, 1936–1939 / B. Chuma // Actas del I Congreso de Hispanistas de Ucrania. Kiev, 25 y 26 de junio de 2009. – Kyiv, 2010. – P. 54–64.
8. Cuenca Toribio J.M. La historiografía española sobre la Edad Contemporánea / J.M. Cuenca Toribio // Historia de la historiografía española. Nueva edición revisada y aumentada / J. Andrés-Gallego (coord.). – Madrid: Ediciones Encuentro, 2004. – P. 189–325.
9. Banco Rodríguez J.A. La historiografía de la guerra civil española / J.A. Banco Rodríguez // Hispania Nova. Revista de Historia Contemporánea. –2007. – №7. – P. 741–772.
10. De la Cierva R. Historia de la guerra civil española. Tomo I. Antecedentes: Monarquía y República 1898–1936 / R. De la Cierva. – Madrid: San Martín, 1969. – 826 p.
11. Preston P. La destrucción de la democracia en España. Reacción, Reforma y Revolución en la Segunda república / P. Preston. – Madrid: Turner, 1978. – 343 p.
12. Sánchez Marroyo F. La Guerra Civil en Extremadura: estado de la cuestión / F. Sánchez Morroyo // Investigaciones Históricas: Época moderna y contemporánea. – 1989. – № 9. – P. 139–160.
13. Viñas A. La Alemania nazi y el 18 de julio. Antecedentes de la intervención alemana en la guerra civil española / A. Viñas. – Madrid: Alianza, 1977. – 558 p.
14. Viñas A. El Oro de Moscú. Alfa y omega de un mito franquista / A. Viñas. – Barcelona, 1979. – 535 p.

15. Balcells A. *Marxismo y catalanismo, 1930–1936* / A. Balcells. – Barcelona: Cuadernos Anagrama, 1977. – 109 p.
16. Del Rosal Díaz A. *Historia del UGT en España, 1901–1939* / A. Rosal Díaz del. – Barcelona: Grijalbo, 1977. – 960 p.
17. Estruch Tobella J. *Historia de PCE (1920–1939)* / J. Estruch Tobella. – Barcelona: Iniciativas Editoriales, 1978. – 300 p.
18. Tuñón de Lara M. *La guerra civil española, 50 años después* / M. Tuñón de Lara, J. Aróstegui, A. Viñas, G. Cardona, J.V. Bricall. – Barcelona: Barcelona, 1989. – 476 p.
19. *La guerra civil española. Una reflexión moral 50 años después* / Tamames R. (ed.). – Barcelona: Planeta, 1986. – 219 p.
20. Preston P. *La guerra civil española, 1936–1939* / P. Preston. – Barcelona: Plaza y Jáneez, 1987. – 243 p.
21. Carr R. *La tragedia española* / R. Carr. – Madrid: Alianza Editorial, 1986. – 279 p.
22. Vilar P. *La guerra civil española* / P. Vilar. – Barcelona: Crítica, 1986. – 184 p.
23. Alvarez Junco J. *Historia del movimiento obrero. Una segunda ruptura?* / J. Alvarez Junco, M. Pérez Ledesma // *Revista de Occidente*. –1982. – № 12. – P. 19–41.
24. *Historia y memoria de la Guerra Civil: encuentro en Castilla y León; Salamanca, 24–27 de septiembre de 1986* / J. Aróstegui (coord.). – Valladolid, Junta de Castilla y León, 1988. – V. 1: Estudios y ensayos. – 455 p.
25. *Revisión de la Guerra Civil Española* / A. Bullón de Mendoza, L.E. Togores (coords.). – Madrid: Acta Editorial, 2002. – 1093 p.
26. Moa P. *Los mitos de la Guerra Civil* / P. Moa. – Madrid: Esfera de Libros, 2004. – 600 p.
27. Preston P. *Las tres Españas de 36* / P. Preston. – Barcelona: Plaza y Jáneez, 1998. – 480 p.
28. Aguilar Fernández P. *Memoria y olvido de la guerra civil española* / P. Aguilar Fernández. – Madrid: Alianza Editorial, 1996. – 440 p.

29. Reig Tapia A. Memoria de la Guerra Civil: Los mitos de la tribu / A. Reig Tapia. – Madrid: Alianza Editorial, 1999. – 398 p.
30. La Guerra Civil: dos o tres Españas? / Ruiz Portella J. (ed.). – Barcelona: Altera, 2005. – 185 p.
31. Graham H. La República española en Guerra (1936–1939) / H. Graham. – Madrid: Debate, 2006. – 616 p.
32. Juliá S. Un siglo de España. Política y sociedad / S. Juliá. – Madrid: Marcial pons, 1999. – 308 p.
33. Aróstegui J. Por qué el 18 de julio... y después / J. Aróstegui. – Barcelona: Flor del Viento, 2006. – 606 p.
34. Díez Medrano J. Naciones divididas. Clase política y nacionalismo en el País Vasco y Cataluña / J. Díez Medrano. – Madrid: Centro de Investigaciones Sociológicas, 1999. – 268 p.
35. Seidman M. A ras de suelo: Historia social de la República durante la Guerra Civil / M. Seidman. – Madrid: Alianza Editorial, 2003. – 388 p.
36. Tébar Hurtado J. Reforma, revolución y contrarrevolución agrarias. Conflicto social y lucha política en el campo (1931–1939) / J. Tébar Hurtado. – Barcelona: Flor del Viento, 2006. – 327 p.
37. Nash M. Rojas. Las mujeres republicanas en la guerra civil / M. Nash. – Madrid: Taurus, 2000. – 470 p.
38. Ledesma J. L. Del pasado oculto a un pasado omnipresente: las violencias en la Guerra Civil y la historiografía reciente / J. L. Ledesma // Revista de Historia Jerónimo Zurita. – № 84. – 2009. – P. 163–188.
39. Matthews J. Soldados a la fuerza. Reclutamiento obligatorio durante la Guerra Civil, 1936–1939 / J. Matthews. – Madrid: Alianza Editorial, 2013. – 353 p.
40. Інтернаціональна солідарність трудящих західноукраїнських земель з республіканською Іспанією: Збірник документів і матеріалів / Ред. кол. Ю. Ю. Сливка (відп. ред.) та ін. – Київ: Наукова думка, 1988. – 478 с.

41. Шевченко Ф. Рота ім. Тараса Шевченка в боях проти фашизму в Іспанії (1937 – 1938 рр.) / Ф. Шевченко // Український історичний журнал. – 1961. – № 1. – С. 101–114.

42. Голод І. Галичани в Іспанії. Як рота імені Шевченка з фашистами воювала [Електронний ресурс] / І. Голод // Історична правда. – 2011. – Режим доступу до ресурсу: <http://www.istpravda.com.ua/articles/2011/08/1/48331/>, publicado el 01/08/2011

43. Шевченко В. Українці в перших боях з фашизмом. / В. Шевченко // Дзеркало тижня. – Київ, 2004. – 2 липня.

MODERN HISTORIOGRAPHY OF THE SPANISH CIVIL WAR (1936–1939) AND THE PROSPECTS OF UKRAINIAN STUDIES

Abstract. The article analyzes the current state of the Spanish Civil War (1936-1939) historiography. The main emphasis is made on the achievements of Spanish historians and their colleagues from the UK and the US. The stages of important research areas and their weaknesses and prospects for future research are allocated and synthesized. Ukrainian part of the topic study and the possibilities for its improvement by involving a variety of sources, including archival and new methods of writing history are separately pointed out.

Keywords: Spanish Civil War, historiography, methodology, sources.

СОВРЕМЕННАЯ ИСТОРИОГРАФИЯ ГРАЖДАНСКОЙ ВОЙНЫ В ИСПАНИИ (1936–1939) И ПЕРСПЕКТИВЫ УКРАИНСКИХ ИССЛЕДОВАНИЙ

Аннотация. В статье проанализирована современная историографии Гражданской войны в Испании (1936–1939). Главный акцент сделан на достижениях испанских историков и их коллег из Великобритании и США. Выделены и синтезированы этапы развития, важные направления исследований, их недостатки и перспективы будущих изысканий. Отдельно раскрыто украинскую составляющую изучения этой темы и рассмотрены

возможности ее улучшения путем привлечения различных источников, в том числе архивных, и новых методов историописания.

***Ключевые слова:** Гражданская война в Испании, историография, методология, источники.*